

Tecum in divinissimo Corde Iesu coniunctissimus, quae ab Eo fidenti animo, speque bona expetis, ut, munificentissimus, largiatur, nostraequae litterarum reipublicae, immutata nativitate et gravitate, Te diutissime sospitet, quantum mea pollet caritas, oro et obsecror.

Caesena, Non. Febr. MCMXL rep. sal.

AURELIUS DE PAL.

ANNALES

Europaeum discrimen

Contentio inter Germanos et Anglogallos immutata perdurat: levia in terris certamina, acriora in mari, Germanorum praesertim opera, qui per aeronaves, subaqueas lntres igniferosque globos fluctibus libere commissos non hostium modo mercatorio praesertim navigio damna quotidie inferunt, sed et nationum medias sese gerentium, a quibus frustra fere quotidie reclamatum est.

Neque spes adhuc affulget fore ut res bona utriusque partis cum voluntate componi possit. Hinc namque Angli in id hoc bello intendere sese iterant, ut aequabilitas parvis simul et iuvenibus nationibus tribuatur cum firmissimis libertatis iuribus omniumque populorum studio, itemque ut rei oeconomiae in omni Europa restitutio fiat; ad quem finem assequendum gentes omnes consociandae sint. In earum nullam enim hoc bellum, addunt, pugnatur, sed in illos Germanicae reipublice moderatores, qui quum Angliam et Galliam ad perfrigenda arma coegerint ab ipsis insolenter destricta, Germanicam gentem suam nunc impellunt non ad operam cum ceteris consociandam, sed ad imperium super ceteras constituendum.

Belli exitum ex adverso Germanicae rei publicae administri promulgant a pacis rationibus manari debere a Germanis iussis ut cuiusque populi iura definiantur spatiumque vitae necessarium. Discrimen de-

nique Goobbelius iri heu! productum edixit, donec partium alterutra mergatur...

Ne interim haec sors heroicis Finnis contingat, qui omni vi suam terram contra Russorum superantem longissime numerum eorumque barbaram ferociam impavide et cum successu defendunt, sed auxiliis egere in dies iam iam denuntiant.

Felix Sabaudiae stirpis eventus

Die xxiv huius mens. Februarii augusta Sabaudici principis Italici regni heredis domus tertio virgulto feliciter honestata est ob natam puellulam, cui nomen est impositum Maria Gabriela. — Sit nomen omen!

POPICOLA.

LIBERA A PITTA CHIIS RESPONSA

SOCII PLURIBUS qui litteris humanissimis ad Moderatorem nostrum missis certiorem eum voluerunt sese recentis eius luctus ex animo participes fuisse, is amplissimas gratias habet, et hic refert.

Cl. v. Alex.... Byr., *Braddok*. — Quae misisti satis superque fuere.

Cl. v. Gi... Gig..., *Biturgiae*. — Recte animadvertisisti.

Cl. v. Ios.... Ber..., *Mediolani*. — Quo vir doctissimus post patriae infortunium migraverit, ignoramus prorsus.

Cl. v. Caes... Cost..., *Neapolii*. — Bombarum! Aenobarba ille haud nugas agit!

Cl. v. Sig.... We..., *Bambergae*. — Mittas, tibique satisfacere satagemus.

Cl. v. Ios... Zap., *Matutiae*. — Quae iamdiu misisti carmina, ea obscuriora atque interdum etiam claudicantia inventa sunt.

A SECRETIS.

IMPRIMATUR:

† Fr. ALFONSUS C. DE ROMANIS, Ep. Porphyreonen.
Vic. Gen. Civitatis Vaticanae.

Dr. JOSEPHUS FORNARI, Moderator, Sponsor.

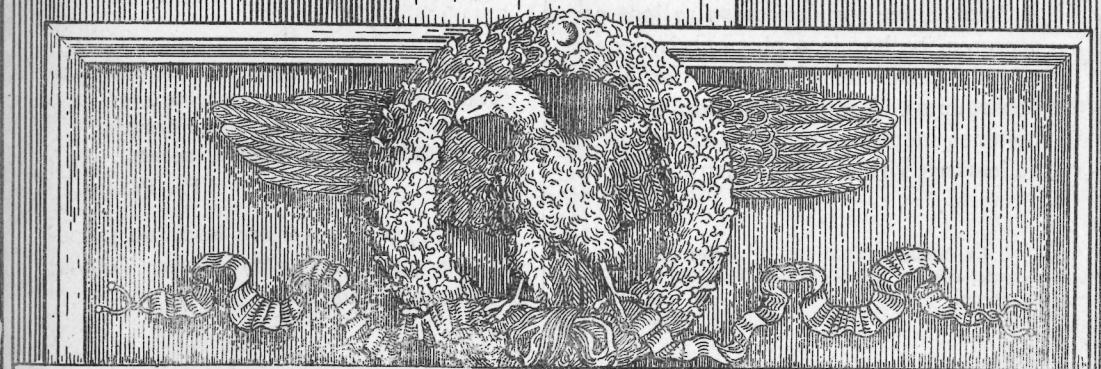
TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS

ALMA ROMA

QVIDQVID NON
POSSIDET ARMIS
RELLIGIONE
TENET

Per.
Lat
011

C. DEL VECCHIO.

SINGULIS MENSIBUS EDITUR TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS

VARIA

Imperator talis eligendus, cui miles confidere possit.¹

Valerius Corvinus contra Samnites, novos populi Romani hostes, exercitum eduxerat; utque animos militum suorum contra eos confirmaret, non tantum cum iis levibus praeliis decertandum putavit antequam ad pugnam cum toto exercitu accederet, sed in concionem etiam prodiens vehementer hortatus est suos ut contemnerent hostes, propriae vero virtuti cum exercitus, tum ipsiusmet imperatoris confidarent. Quo loco observare licet, ex illius oratione, quae apud Livium exstat, Imperatorem semper eligendum esse talem, cui miles confidere possit. Inducit enim Livius Corvinum sic inter cetera loquentem: Tum etiam, cuius ductu auspicioque ineunda pugna sit, utrum qui audiendus, dumtaxat magnificus adhortator sit, verbis tantum ferox, operum militarium expers, an qui ipse tela tractare, praecedere ante signa, versari media in mole pugnae sciatur? Facta mea, non dicta vos milites sequi volo; nec disciplinam modo, sed exemplum etiam ame petere, qui hac dextra mihi tres Consulatus, summamque laudem peperi. — Haec Livius. Nos vero ex hisce facile colligimus qua ratione ad imperatoris militaris officium gradumque descendere oporteat; et illos qui ad hunc gradum alia ratione evehuntur, sive id fiat ambitione, sive casu et fortuna, temporis successu re ipsa percepturos, se hoc ipso plus oneris dedecorisque, quam honoris, laudis ac gloriae consequutos. Neque enim horum gradus homines ineptos illustrant, sed ipsi ab excellentibus virtute viris illustrantur.

¹ Ex NICOLAI MACHIAVELLI opere: *De republica disputationes ex prima decade T. Livii latine vertit H. BINDI.*

Pro iudicibus mensarum elegantibus

PASCHALIUM ESCARUM ORDO:

Iusculum ex cremore hordei.

Piscis lupus elixus, duratorum ovorum frustis saeptus.

Cynarae scolymi, saporibus Iudaico more conditi.

Agnus assus cum lactuca agrestibus.

Libum Paschale.

locosa

TUCCIUSS de gramatice periculum facit.

Quaerit ab eo probationis arbiter:

— Quot sunt verborum modi?

TUCCIUSS: — Duo equidem: singularis et pluralis.

ARBITER: — Sed tecum melius reputa...

TUCCIUSS tacet. Instat alter:

— Vere nihil aliud scis?

TUCCIUSS: Quin immo optime scio ludere pila.

Anus quaedam, apud quam Tuccii mater filii ignorantiam et ignaviam conquesta fuerat, severa eum exprobrat:

— Te pudeat! Aetate tua ne numerare quidem didicisse!...

TUCCIUSS: — Id verum omnino non est. En: unus, duo, tres... in ore tuo tantum dentes tres superfuerunt!

Aenigmata

I

Vocalem produc! Cives tibi cernere fas est, nutu pendentes principis usque sui.

Corripe! Te coram tuus est pater et tua mater: in vivis dum sunt, gratus utrumque cole!

II

Ascia me tenuem est ligno fabricata tabellam.

Vocis principio littera praeficitur?

Ales adest, fidus nobis per frigora brumae, cuius deflesti, salse Catulle, necem.

FR. PALATA.

Aenigmata in superiore fasciculo proposta his respondent: 1) *Genu, Genua;*
2) *Labarum, Labrum.*

Ann. XXVII

Romae, mense Martio MCMXL

Fasc. III

ALMA ROMA

LATINITATIS PRAECONIUM SINGULIS MENSIBUS EDITUM

Premium subnotationis an. MCMXL est pro Italia libell. 15; pro ceteris nationibus summa italicas lib. 30 exaequans; ante solvendum rectoque mittendum sive ad IOSEPHUM FORNARI doctorem. Romam, Via del Governo Vecchio, 96 sive ad Typographiam Polyglottam Vaticanam, Città del Vaticano

PIUS XII ORBIS PACIFICATOR

ANNO I PONTIFICATUS EIUS EXEUNTE

Undique diluvii dum tellus mergitur undis,

Iris in imbrifero paret amica polo.

Ore columba ferens oleae Noëtica ramum,
ultrices pluvias vim posuisse monet.

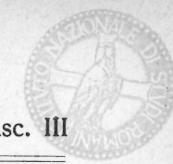
Protinus arridet, segetum florumque lepore,
conciliata Deo foedere terra novo.

Diluvio rursus perit heu, sed sanguinis orbis,
omnia iura, nefas!, posthabuisse reus.

Quis poterit populis odio flagrantibus, inter
armorum crepitum ferre salutis opem?

En iterum fulget divinam desuper Arcam,
quae tumidas saecli navigat, Iris, aquas;
et pariter pennis se librans inde columba
in populos tendit nuncia pacis iter.

Maxime Christiadum Pater, ad te lumina vertit
gens humana iacens auxilioque vocat,

*barbariae rursus ne dira nocte prematur,
ne pereat penitus sanguine mersa suo.
Paciferum generis te nomen clamat aviti,
paciferum praefert te quoque stemma patrum.
Nunc Pius, insigni pollens pietate, vocaris,
Principis et pacis sceptrum vicesque geris.
Scilicet auspiciis conspirant omnia faustis:
stemma, genus, nomen: Pacificator eris!*

HIRPINUS.

Quid his temporibus vitandum sit latine scribentibus

Qui quondam gymnasii cursum absolvunt, admirati sane sunt longissimas illas orationes obliquas iam in primo libro belli Gallici obvias et summa arte compositas, quarum notissima est: « Ius esse belli, ut qui vicissent, iis quos vicissent, quemadmodum vellent, imperarent... » (c. 36). Et si nunc illis pristinis gymnasii alumnis occasio data est latine scribendi, fortasse eos cupiditas subit Caesaris morem sequendi et similia artifia procreandi. Admiramus orationes eas et nos, at minime putamus imitandas, sicut praedicamus brevitatem Taciteam, nec tamen cuiquam commendamus aemulandam. Longiores enim orationes indirectae et nimia brevitas obscuritatem quandam pae se ferunt, quam vix sollertia scriptores mitigare et variis orationis lenociniis adhibitis compensare valent. Verum enim vero si quis e mediocribus scriptoribus artem Caesaris aut Taciti ambitione affectet, facile nau-seam moveat lectoribus obscura et impedita extricare fugientibus.

Uberiores et iustos fines egredientes orationes obliquas fingere non est pecu-

liaris quaedam nota linguae Latinae, sed propria consuetudo — ne dicam, libido — aliquot historicorum, imprimis Caesaris et Livii. Quem scribendi modum si quis fastidit et orationes rectas indirectis praefert, nequaquam peccat in naturam priscae Latinitatis, sed commodo legentium inservit non mediocriter. Est enim oratio recta semper planior ad intelligendum quam indirecta. In illa enim praeter pronomina tertiae personae occurunt etiam pronomina personarum primae et secundae, in hac autem adeo praevalent pronomina tertiae personae, ut saepius haereant legentes, quis hac vel illa pronominis forma (eius, ei, se, sibi, suus...) notetur. Etiam accusativi cum infinitivo identidem usurpati nescio quo modo infuscant elocutionis tenorem. Si autem — id quod plerumque fit — oratio obliqua a tempore praeterito pendet, enuntiata secundaria, etsi eorum ratio syntactica diversissima est, induunt paene omnia coniunctivos imperfecti aut plusquamperfecti, quod et ipsum aliquid interdum affert obscuritatis. Tanta autem multitudo formarum eiusdem generis, immo saepe eiusdem terminationis fastidium ciet lectoribus varietatis studiosis. Hoc non ignorabant Caesar et Livius. Quamobrem ne eadem specie formarum

grammaticarum identidem recurrentium lassent legentes, in longioribus orationibus subito transeunt in coniunctivos praesentis et perfecti et in extrema parte redeunt ad coniunctivos lege grammatica postulatos. Exempla complura huius generis exhibit iam I liber belli Gallici.

Commodiores esse orationibus indirectis rectas iam intellexit doctus ille monachus saeculi p. Chr. n. xiv Maximus Planudes, qui cum Caesaris bellum Gallicum Graece transferendum suscepisset, omnes prolixiores orationes obliquas in directas mutavit. Num quis e recentioribus Caesaris interpretibus eius morem secutus sit, nescio; si est secutus, certe perspicuitati stili et commodo legantium apte inservivit.

Nec minus abstinere velimus eos, qui nunc latine scribunt, longis periodis ad severas normas compositis, ubi sese ex-cipiunt varia enuntiata secundaria et participia cum coniuncta tum absoluta ab se invicem pendentia et symmetriae ratione habita ita disposita, ut — quatenus fieri possit — apodosis longitudine aequet protasim et exitus cadat numerose. Huiusmodi periodis fingendis imprimis Cicero et Livius oblectabantur. E periodis Luvianis in grammaticis velut norma omnibus numeris ac partibus absoluta proponitur: I. I. c. IV: « Numitor inter primum tumultum hostes invasisse urbem atque adortos regiam dictitans, cum pubem Albanam in arcem praesidio armisque obtinendam avocasset: postquam iuvenes perpetrata caede pergere ad se gratulantes vidit, exemplo advoco concilio scelera in se fratri, originem nepotum, ut geniti, ut educati, ut cogniti essent, caedem deinceps tyranni seque eius auctorem ostendit ».

Ne haec quidem prolixos verborum ambitus construendi ratio est insita proprietas linguae Latinae: erant iam antiquitus scriptores — velut Plinius Minor et Seneca — qui eam aversarentur et tamen

laudem ac plausum lectorum assequerentur. Et eorum genus dicendi potius commendandum est nostrae aetati.

Antiquis temporibus ingenui Romani omnia sordidiora negotia — hic etiam puerorum institutionem et artem medicam referebant — servis demandabant, ita ut se totos dedere possent officiis forensibus obeundis et litteris colendis. Accedit, quod tunc longe pauciora opera edebantur quam nunc. Facile igitur otiosi litterarum amici se ingurgitabant in periodos Luvianas easque cum voluptate legebant ac relegebant. At prorsus alia est condicio nostra. Nostrum unusquisque — etiam si locupletior sit — suo quisque quaestuoso munere fungitur, quo suam suorumque vitam sustinet. Qua re fit, ut nonnisi subsicivas horas impendere possit litteris animi oblectandi causa tractandis. Tunc autem paene obrui-tur et ephemeredibus et parvis libellis et grandibus operibus, quae et oratione soluta et versibus indefessa prela omnium cultiorum gentium quotidie fundunt. Et ab homine ita occupato postules, ut sesquipedalibus iisdemque impeditis enuntiationibus enodandis et enucleandis vacet velut aenigmatis solvendis? Adde, quod antiqui Romani scientiam linguae Latinae una cum lacte materno suixerunt, nos autem solo studio acquisivimus, ita ut nobis in succum et sanguinem — ut aiunt — non per venerit. Hinc perspicuitati potius consulat, qui latine nobis scribit.

Imprimis longi verborum ambitus vitandi sunt ei, qui textum componit publice coram audientibus recitandum. Legentes enim iterum atque iterum oculos referre possumus ad initium periodi, ut summam eius memoria comprehendamus; audientes si quid nos praetervolavit non bene intellectum, auribus revocare id nequimus; ubi autem initium non intelleximus, non facile intelligimus ulteriora. Nec dubitamus, quin ipse Cicero, cum publice verba faceret, brevioribus uti sententiis, ubi vero oratio-

nem litteris consignaret, tum demum singula membra in ampliorem verborum circuitum coagentare solitus sit, ut parataxis — quam dicunt grammatici — locum faceret hypotaxi. Qui autem nunc Ciceronem aut Livium in linguis vernacularis convertunt, perplexas periodos in bina vel terna enunciata coordinata dissolvunt, quoniam artificiosos verborum ambitus conformare abhorret ab ingenio linguarum recentiorum.

Nec tamen omnino usum periodorum dissuadere nobis in animo est. Caute adhibitae et eleganter politae haud dedecent brevia scripta solemnia, quibus — ut exemplum afferamus — sacra semisaecularia aut saecularia celebrantur, aedes divino cultui aut humanioribus studiis dedicatae inaugurantur, viris de litteris bene meritis honoris causa doctoris dignitas conferunt. Talia enim documenta sensu pietate incenso et ab aequalibus et a posteris leguntur, releguntur, gustantur. Quid autem attinet orationis granditatem aucupari et pretioso ornatu a Cicerone aut Livio sumpto distinguere scriptiones, quae in rebus vulgaribus versantur et semel lectae in perpetuum manibus deponuntur? In iis potius nativa stili simplicitate gratiam a lectoris inire studeant scriptores.

Fr. PALATA, Moravus.

HISTORICAE NOTAE¹

De Romana Republica a Regibus exactis ad pugnam ad lacum Regillum.

Haec traditio; at vel legentibus appareat mirus ille logicus ordo, qui non tam humanis liberis operibus quam potius scribentium ordini praefinito respondeat: documenta desunt omnino. Ardeae obsessio

¹ Cfr. fasc. sup.

dramatis cuiusdam formam exhibet; rebellionis causa futilis appareat, aut certe non aquata rebus. Tarquinius modo fertur Cumis obisse liberis uxoreque orbatus, modo Tusculi cum uxore sua commorans. Nec facile credimus Etruriae populos, ex. gr. Veientes, Cerites, Tarquinenses, Sabinos denique quos Superbus domuerat, oppresserat, pro eodem deinde adversus Romanos acerime pugnavisse. Sextus, Superbi filius, a Livio dicitur statim interfectus a Gabiis, ab aliis vero pugnavisse ad Lacum Regillum; nec defuerunt qui scriberent Superbum ipsum sepultum fuisse Romae, in insula Tiberina. Collatinus modo apparet ad abdicandum coactus quia parum novae libertati studens, modo tantum «suspicione cognitionis» cum Tarquinii. Livius narrat omnes Tarquinios pulbos Roma fuisse, at quinquaginta post annis (CCCCLVIII) Lucius Tarquinius quidam magister equum creatur a dictatore L. Quintio.

Pugna ad Regillum simillima est pugnae in silva Arsia: bellum contra Porsennam pluribus permiscetur miraculis. Clusii forsan ante Gallicam invasionem nullum cum Romanis negotium habuerunt: facilius crediderim non Porsennam Clusinum, sed Porsennam Veientanum adiuvisse Tarquinios, confusione deinde, post Gallicam eversionem, exorta. Quae vero de Coclite, de Cloelia, de Muscio traduntur, quis historiam esse dixerit? Fabulam sapiunt poetam.

Id unum tamen nemo negaverit, reges fuisse; eorum postremos fuisse Etruscos; eos tamen exactos non quia plebi adversos, sed quia quum patricii dolerent regem nec patricium, nec romanum, eumdemque superbum, ab eodem imperium regium iidem auferunt, ad sese revocant collegioque duorum ex sese delectorum committunt: tumultus non popularis, sed patricius; non adversus tyrannum, sed potius adversus externum non patricium, non romanum regem.

Nil mirum si Tarquinius conatus sit plures regnum recuperare sibique socios interfinitimos populos adsciscere, Etruscos praesertim, quippe et ipse Etruscus origine. Sabini non tam adversus Romanos ivisse dixerim quam potius eorum auxilio, quippe statim in civitatem excipiuntur, agris donantur: Appius ipse ad consultum mox evehitur.

Pugna ad lacum Regillum apud Tusculum, licet complura illa reiiciamus, quae mirifica nimis apparent, non est quod non existimetur finem vere posuisse conatibus Tarquinienibus.

S. ROMANI.

DE LATINI SERMONIS NOTIS SINGULARIBUS¹

Dativus pro genitivo

Latini libentius casum verbo quam substantivo adnectunt. Hinc dativus personae eleganter ponitur pro genitivo possessivo.

EXEMPLA: *Mihi* a spe et metu *animus* liber est — Solertius quam quilibet unus ex iis quos nominavi *castris* *locum* cepit. (TIT. LIV.) — Non prius sum conatus *misericordiam* *aliis* commovere quam misericordia sum ipse captus (CIC.) — Quicumque amisit dignitatem pristinam *ignavis* etiam *iocus est* (PHAEDR.) — Iam *tibi* extorta est ista sica de *manibus* (CIC.) — Dentes *ei* contusi sunt — Litterae tuae auxerunt *mihi* *dolorem* (CIC., Att., XI, 22) — Initium quod *huic* cum matre *simultatis* fuerit audistis (CIC.) — Nec longo deinde *moranti* tempore contactos *artus* sacer ignis edebat (VERG., Georg., III, 565). — Nunc mihi fumosos veteris proferte Falernos consulis, et Chio solvite *vincia cado* (TIBUL., Eleg. II, I, 27) — Nec minus est confusa Venus, moriente Tibullo, quam *juveni* ru-

¹ Cfr. fasc. sup.

pit cum ferus *inguen* aper (Ov., Am., III, IX, 15) — Nam contra punitis *ingenis* glicos *auctoritas* (TAC., Ann., IV, 35) — Septem *reliquis* pauca tectorum *vestigia* supererant, lacera et semusta (TAC., Ann., XV, 41) — Morbida vis in *cor* maestum confluxerat *aegris* (LUCR., Nat. rer., VI, 1152) — *Artibus* ad summum donec vene *cacumen* (LUCR., Nat. rer., V, 1457)

— *Habenti* *cuidam* pecora pepererunt oves agnos humano capite (PHAEDR.) — Ingens certamen *tribunis* et inter se ipsos et cum consule fuit (TIT. LIV.) — *Dentes illi* cadunt (SEN., Ep. ad Lucil., XII) — Legatum praemisit ad flumen, ut *locum castris* antecaperet (SALL.) — Fabius nondum in *conspectum* venerat hostibus (CAES., Bel. gal., VIII, 27) — Caesar *praesidio navibus* Q. Atrium praefecit (CAES., Bel. gal., V, 9) — Est virtus nihil aliud quam in se perfecta et ad summum perducta natura: est igitur *homini* cum Deo similitudo (CIC., Leg., I, 8) — *Mos antiquis* fuit, usque ad meam servatus aetatem, primis epistolae verbis adicere: Si bene vales, bene est (SEN., Ep., 15).

Coniunctivus pro indicativo

Quandocumque scriptor loquitur ex mente alterius, coniunctivus pro indicativo usurpatur.

EXEMPLA: Convenit inter omnes nec libertatem Modesto deberi, quia non sit data, nec legatum quia servo suo dederit (PLIN.)

Bene maiores accubitionem epularem amicorum, quia vitae coniunctionem habebat, convivium nominaverunt (CIC.) — Miltiades accusatus est proditionis quod, quum Parum expugnare posset, a rege corruptus infectis rebus discessisset (CORN. NEP.) — Divinus Plato escam malorum voluptatem appellat, quod ea videlicet homines *cipientur*, ut homo pisces (CIC.) — Scipionem Hannibal, eo ipso quod adversus se dux potissimum *lectus esset*, praestantem virum credebat (TIT. LIV.) — Epi-

curus vidit esse deos, quod in omnium animis eorum notionem *impressisset* ipsa natura (CIC.) — Consilium Themistoclis reprehendit Aristides, quod non honestum esse *existimaret* (CIC.) — Atticus a nonnullis optimatibus, familiaribus eius, reprehendebatur, quod parum odisse malos cives videretur (CORN. NEP.) — Lacedaemonii legatos Athenas miserunt, qui Themistoclem absentem accusarunt, quod societatem cum rege Persa ad Graeciam opprimendam *fecisset* (CORN. NEP.) — Gallia merito laudatur a senatu quod *resistat* Antonio (CIC.) — Victus Xerxes et regnum suum trepida fuga repete coactus Demarato gratias egit, quod solus sibi *dixisset* verum (SEN.) — Discipulus piger queritur crassus calamo quod *peneat* humor, nigra quod infusa *vanescat* sepiam lympham, dilutas geminet quod fistula guttas (PER.).

Participium pro praepositione

Praepositiones reddi possunt ablativo ab soluto aut participio coniuncto.

EXEMPLA: Nudi sunt, recti et venusti, *omni ornatu orationis*, tamquam veste, *detracto* (= sine ullo ornatu) (CIC., Brut., 75, 262) — Fingendus est nobis oratione nostra, *detractis omnibus vitiis*, orator atque *omni laude cumulatus* (CIC., De orat., I, 26, 118) — Quae enim esset ista mens vel quae vita potius non modo disputandi, sed etiam vivendi *ratione sublata?* (CIC.) — Omnes qui alterum nullis *impulsi* inimicitis, nulla privatim *laesi* iniuria, nullo praemio *adducti* in iudicium vocant (CIC.) — Natura dedit usuram vitae *nulla praestituta die* (CIC.) — Dedit ei facultatem res publica liberalitatis, *qua usus* multas sibi tribus adiunxit (CIC.) — Eburones hanc *adepti* victoriam in perpetuum se fore victores confidebant (CAES.) — Dionysius servitute *oppressam* tenuit civitatem (CIC.) — Cassius *exceptus* scapha refugit (CAES., Bel. civ., III, 101, 6) — Hispani coetris super utres superpositis *incubantes* flumen

tranavere (TIT. LIV., XXI, 27, 5) — Lucius Albinus, *depositis* (=pro) *uxore et liberis*, virgines Vestae in plaustrum recepit (FLOR., I, 13).

Voces interrogativae ad exclamandum usitatae.

Voces interrogativae ad exclamationem saepe inserviunt. Praeterea, admirationis exclamatio non admittit negationem, nisi sensus est negativus.

EXEMPLA: Gladiatores, aut perditи homines aut barbari, *quas* plagas perforunt! — *Quo modo illi*, qui bene instituti sunt, accipere plagam malunt, quam turpiter vitare! (CIC.) — Q. Maximus Tarentum *qua* vigilantia, *qua* consilio recepit! (CIC.) — *Quantulum* est ei non nocere cui debeas etiam prodesse! (CIC.) — *Quanta vis!* quam inexpectata! quam repentina! (CIC., De Or., II, 55) — Pompeius, si mortem maturius obisset, in amplissimis fortunis occidisset; is propagatione vitae, *quantas* hauit calamitates! (CIC., Tusc., I, 35) — *Quot* saeculis Aristoteles didicit, ut non solum quae ad philosophos atque oratores pertinent, scientia complectaretur, sed animalium satorumque naturas omnes perquireret? (QUINT., XII, 11) — *Quanta* dementia est hominum! Turpissima vota diis insusurrant: si quis admovevit aurem conticescent; et quod scire homines nolunt, Deo narrant (SEN.) — *Quanto* melius fuerat promissum patris non esse servatum! (CIC.) — *Quae labra!* quis illi vultus erat! (IUV.) — *Quo* amore inflammati esse debemus in patriam! (CIC.) — *Quomodo* mortem filii tulit! (CIC.) — Alexander *quantas res* cum paucitate gessit *quantosque* populos fudit! (IUST.) — *Quos* pueri labores non perforunt, ut aequalium principes sint? (CIC.) — *Quanto* nunc tutior, *quanto* securior ea domus, postquam ci-vium celebritate defenditur! (PI. PAN. 49) — Acerbum est ura. *Quanto* acerbius, si id te faciente patiaris! (SEN.) — *Quae fe-*

stinatio! *Qui* senatus! *Qui duces!* (FLORUS) — *Quem* concursum in oppido factum! (CIC.) — *Quanta* diis gratia debetur! (CIC.) — Ac primum *quanta* innocentia debent esse imperatores, *quanta* deinde in omnibus rebus temperantia, *quanta* fide, *quanta* facilitate, *quanto* ingenio, *quanta* humanitate! (CIC., Leg. Man., XIII, 36) — *Quanto* mihi illud erit amabilius! (CIC.) — *Quantum* me delectat Theramenes! (CIC.).

Adiectivum pro substantivo

Substantiva quibus significatur unde sit, vel quae et qualis sit persona aut res, non invenuste in adiectiva migrant.

EXEMPLA: Nondum annos quatuordecim impleverat, et iam illi *anilis* prudentia, *matronalis* gravitas erat, et tamen suavitas *puellaris* cum virginali verecundia (P. I., Epist., V, 16). — Varro Musas *Plautino* dicit sermone locuturas fuisse, si latine loqui vellent (QUINT.) — Vatum responsa et *Pythicae* sortes notae (TIT. LIV.) — Adventus imperatorum nostrorum in urbes sociorum non multum ab *hostili* expugnatione differunt (CIC.) — Illo saeculo quod *aureum* perhibent, penes sapientes fuit regnum (Sen., Ep., 90) — *Regale* nomen magnum et sanctum esse videtur (CIC., Leg. Man., 9) — Virginibus *Tyriis* mos est gestare pharetram (VERG., Aen., I, 340) — *Quum* Artaxerxes *Aegyptio* regi bellum inferre voluit, Iphicratem ab Atheniensibus ducem petitivit (CORN. NEP., Iph., 2) — Fortuna *vitrea* est: tum *quum* splendet, frangitur (PUB. SYR., 171) — Graves *hostilibus* spolis naves dimittit (TIT. LIV.) — A cervicibus iugum *servile* deiecerant (CIC.) — Civi Romano licet esse *Gaditanum* (CIC.) — A Lucullo laus *imperatoria* non exspectabatur, qui in *forenzi* opera adolescentiam consumperat (CIC.) — Non putares deos satis posse placari, nisi etiam *muliebribus* religionibus te implicuisses (CIC.) — Flava Ceres, tibi sit, nostro de rure, corona *spicea* (=spi-

carum), quae templi pendeat ante fores (TIBUL., Eleg., I, 1) — Non est mirandum quod *aeneam* barbam habuerit Nero, cui os *ferreum*, cor *plumbeum* fuerit (SUET.) — Haec est altera Victoria, quae cum *Marathonio* possit comparari tropaeo (CORN. NEP.) — Is Tages *puerili* specie dicitur visus, sed *senili* fuisse prudentia (CIC.) — Admittis *muliebre* consilium (SEN.) — Suggerebantur etiam damna *aleatoria* (CIC.) — Pestilentia ex *Manliano* supplicio videbatur orta (TIT. LIV.) — Coronam *auream* litteris imponebant (CIC., Flacc., 31) — Senatorius ordo vitio vacato, ceteris specimen esto (CIC., Leg., 3, 3) — Gratiam habeo Simonidi illi *Cio*, quem primum ferunt artem memoriae protulisse (CIC., De or., II, 80) — Quid Achille *Homerico* foedius, quid Agamennone in iurgio? (CIC.) — Hannibal velut hereditate relictum odium *paternum* erga Romanos sic conservavit, ut prius animam quam id deposituerit (CORN. NEP., Hann., 1) — C. Gracchius tribunatum, in quo *fraternum* exitum habuit, inivit (VAL. MAX., I, 7).

S. Leonardi in Helvetia.

I. Jss.

PASCHALIA

Paschatis festum commune fert aliquid et cum hominibus, cum caelo, cum solo, cum aere, cum campis, ipsis denique cum animantibus et divisum et divisibile, sit venia voci, iucundum. Resurgente Domino cuncta resurgent, et vel hic

Regis ad exemplum totus componitur orbis.
Alleluia igitur Regi saeculorum! Alleluia! dum omnia decantant, quia hyems abiit, imber abiit et recessit....

At si medio in quadragesimali squalore et luctu gentes nostrae, praesertim pueri, quibus, potiusquam viris et senibus omnis

festorum iucunditas comparatur, si medio, inquam, in quadragesimali squalore et luctu modum invenere, quo non modo passim sublebarentur, sed vel exsultarent, considerate vos quid invenerint ut gestarent gaudiis profusis et effusis adveniente die, qui laetitiis, qui iucunditatibus omnibus refertur, effertur a solo ad solem, a privata quavis domo ad publicum quodlibet aedificium, a foro ad templum, ab urbe ad vicos, a silva ad agros! Et... et decem circiter diebus integris scholae, tormentum ingens, muribus et araneis inhabitandae relinquunt; superciliosus nunc, plagosus olim, magister abest; et cum eo libri omnes, et cum libris latina illa interpretatio cane peior quotidie latrans, et cum latina interpretatione abominabiles illi scriptores, iracundo filiis hominum Iove nati, Tullius, Livius, Vergilius, Caesar, Ovidius, et sexcenti huiusmodi ad nostros usque dies... Atqui, saltem dies integros decem, hi conticescent! Et quid putas esse, quum tanta solemnium dierum horum pars pueris praesertim producenda tribuatur? Advocantur ad ritus, ad caeremonias acciuntur, libenter adeunt, immo accurunt, secum ferentes clamosum, et vivax, et iucundum illud amabilissimae aetatis. Non ego hic de uribus ago, et de principibus praesertim, in quibus puerilis illa laetitia, sicuti mores prisci, inversa est, et quoddam subditur a puerili habitu et gratia repugnans, solempne, inquam, et moestum; atqui nihil magis exossum quam puer senescens, sicuti nihil magis ridiculum quam senex iuvenescens! Loquor de iis, quae adhuc in vicis, in pagis, in minoribus oppidis et minimis adhuc habentur, ubi nondum omnia pristina obsoleverunt, non omnia optima contabuerunt.

Atque in locis huiusmodi iam a Dominica Palmarum gravia et grandia, et plurima sua munera solemnissimorum rituum incipiunt pueri obire. Vae olivis, quae non longe a vico, ab oppido sint! Innocentium nocentissima turba praedonum, capto tem-

pore, quo dominus, quo custos abfuerit, irruet, auferet praecipuos, et super alios pulchre virentes ramos. Quanta autem gloria in pompa palmarum; quae superbia, in procedendo, in quassando, in ostentando oleam quisque suam!

At lugubres dies in templo inciderunt! Squalent altaria nudata mantilibus, candelabris super mensa subversis; campanariae turres conticuerunt; aheneae voces obmutescunt, neque designantur horae, neque vesper, neque meridies. Hoc grande pueris officium creditur. Armati, ornataque crepitaculis vias circumeunt, templo pro tintinnabulis inserviunt, fragore vehementissimo, horas, sacra officia, auroram, meridiem, vesperas indicant. Mirabile dictu! Nunquam tanto nec usquam defuerunt officio! Immo tam vehementer in illud coenantur, ut piae feminae filiis nepotibusque circumstrepentibus suaserint insigne aliquid patrandum, scilicet, illum crepitaculorum fragorem medicinam optimam esse, qua serpentes omnes, quotquot latere possent, illo strepitu suffocarentur, aeternum agris exterminarentur! Et interdu abeunt exterminaturi dracones quotidie, interdum et noctu, donec crepitacula vigebunt.

At postquam praeteriere dies, ecce Sabatho Sancto sacer ignis accenditur: adventant pueri ligna ferentes, quadragesimum simulacra chartacea, et siccis olivarum ramos, qui domi anno integro servati sunt. Ubi benedictus fuerit ignis et corum pars ardens carbonibus in thuribula distributa fuerit, certatim pueri omnes ventilabris, vasculis omnis generis, ferreis, cupriis in carbones irruere ut capiant, ut auferant, domumque reportent. Clamores, et interdum ululatus, plures; nam turba densa frequens invicem premitur, nec raro fit ut abiens in adventantis pectus vel ora carbones ardentes inferat, ut aliis cadat inter ardentes cineres et prunas. Quod vero nocentius in igne, non minus lepide, sed omnino absque detimento fit, dum parato

lacu aquae benedicitur solemnissime. Quae ubi populi arbitrio et cupientium desiderio traditur, extemplo pueri, puellae, quin etiam matres et aviae lagunculis, phialis, cyathis vitreis, testaceis omnibus, quotquot ad manus habuerint, ad lacum accedere, haurire, attingere quo possint meliori modo; at in hauriendo, in tollendo saepe vitrum in testam incurrit, cyathus in lagonam, phiala in amphoram, in urceum percutiunt; rumpi omnia, aqua effundi saepe in caput, in humeros eorum, qui circa sunt; nam quisque vasculi sui incolumitati consulere credit, si pae ceteris altius attollat. At ubi sat vasorum effracta sint, ubi siccatus sit lacus, omnes maturare domum versus, dum campana aera implent omnia sonitu laeto, resurgent Christo alleluia persolventia, turba illa iucundissima domos repetunt. Ecquis stimulus? Parata mensa cui adveniens benedicet sacerdos. Illic placenta azymae ad imitationem earum, quae praescriptae sunt Hebraeis ab Aegypto exeuntibus; illic ova solida, illic apposita isicia, et suilla quaeque e perna ad fartum; illic agnus occisus et medius cibis omnibus, lauro, myrto, violis decoratus. Sunt qui apponant vina in lagonis; verumtamen hi rari. Et qui pueri circum haec omnia sunt, numquid continebunt rapidas ad haec levia fulta manus gula puerili suadente? Praegustant interdum de bene compositis, coctisve laudaturi matres, si hae in latrocinantes exprobrantia verba coniecerint.

At nunc in rem incido, quae, si enucleata fuerit, fortasse legentium gulas titillabit, contra fasque compingam. Itaque... tacere praestat.

P. d. V.

Beata mens, quae nec adulatur aliquando nec adulanti credit; quae nec decipit alterum, nec decipitur; nec malum facit aliquando, nec patitur.

S. HIERONYMUS.

ROLANDUS ADOLESCENS

Puerum quem dapes intuentem reliquimus,¹ accipitrem reapse factum gestorumque, quae Carolus imperator vaticinatus fuerat, adimplementum adeptum novae cantiunculae iucundissime persequuntur. Meminerat ferme Carolus indeque puto tam tute vaticinium protulisse, qui fuerit mos accipitri, aquilae ceterisque bellatoriae stirpis avibus a natura traditus, et quae cecinerat Horatius carmine illo notissimo:

*Qualem ministrum fulminis alitem,
Nunc in reclutantes dracones,
Egit amor dapis atque pugnae.*

Et sane dracones horridaque monstra et prodigia, quae Rolandus aestate auctus eques aut pedes cuspidi vel gladio adortus est, nec recogitaveris facile, nec dixeris.

Sed quae carmen profert ab A. D'Avril edito, ut ea propius consectemur, de adolescente verba sunt, utpote quae imperatorio auspicio primam veluti fidem addiderint. Res equidem Pelideam fabulam haud a longe imitatur, quem novimus omnes inter Lycomedis regis Scyri filias a matre absconditum; ne in fatale sibi bellum — tale enim Troianum nato futurum dea mater senserat — ardore pugnandi concurreret. Quem tamen Ulixes, omnium sagacissimus, mercatorio habitu personatus detexit abduxitque post acies ad triumphos.

Gemina itaque Carolus cavit. Qui quum contra Agolantem, pervicacissimum infideliū regem, ad bellum venire coactus esset, Rolandum nepotem decimumsextum agentem annum, corpore procerum, viribus titanum, in Laonia arce una cum aequalibus quatuor conclusit. At quadam die

¹ Cfr. fasc. mens. Aug.-Sept. MCMXXXIX.

quum captivi adolescentuli hinnientes equitatus acies transeuntes canentesque tubas iuxta propugnacula exaudissent, custodem deprecati sunt, ut facultatem videndi concederet. Illum autem renuentem iterum postera die lassissiti, tandem pugnis calcibusque oppresserunt atque sensibus deiectum relinquentes abierunt.

Deerant vero equi quibus conserderent, quaerebaturque iam Rolandus inquiens: « Nunc itaque famulorum more pedites ibimus? » At ecce villici Britonum quinque equitantes obviam veniebant; tuncque repente Rolandus in primum prosiluit virgaque percutiens deicit in terram; comites, ad sui ducis instar, suum quemque rusticum prostravere, ita ut paulo post quintuplex manus lectissimis equis insidens concitato cursu post exercitus imperatorisque vestigia die noctuque concurrerint.

Agolantes ad Montem Asperum instructis copiis Christicolarum legiones manebat; ibique commissum proelium est. Dimicabat in primis fortissime regius ipse filius ensem distingens celeberrimum, nomine *Durlindana*, equumque corrigens Vigilantium; hic itaque, momento arrepto, in ipsum Carolum impetum repente fecit, ita ut senescens iam imperator tam validi iuvenis occursum non sustinuerit atque in solum ceciderit. Iamque imminebat regali cervici mortale vulnus, quum adstitit inopinato Rolandus, infidelem percussit interfecitque, equum atque ensem spolia sibi abripuit; quare ipse statim Carolus equestri dignitate nepotem remuneravit.

Paulo post Gherardus Viennensis princeps seditionem in regem concitavit, seseque in arce, quam ad Rhodanum flumen constituerat, abdidit munivitque. Tunc Carolus moenia obsidione circumdedit, suaque castra undique constituit atque ad ea Rolandum quoque nepotem advocavit. Qui quidem, quum pugnaretur ad moenia, puerlam in summo vallo conspicere sibi visus est colore candido, caeruleis oculis, quae in

quemdam ex hostibus oppugnantem lapidem iaciens statim necavit. Tunc conclamat iuvenis: « Nunquam hac via me duce oppidum expugnabitur. In mulieres enim impetum nunquam faciam. — Quae vocaris nobilissima virgo? Pura mente sciscitor ». Exhinc utrumque mutuus corripuit amor.

At obsidione nimia diurnitate languescente, Rolandus atque Oliverius bellatores eliguntur, qui singulari pugna in Rhodani quadam insula bellum confiant. Aspera pugna diuque producta, quum repente frangitur Oliverii gladius. Cui Rolandus: « Domine, agnosce me nepotem Gallorum regis: si percuterem, inermem me interfecisse nunquam paterer. Iube igitur novum tibi gladium ferri, simulque vini amphoram; nam vehementissime sitio ».

Aemuli igitur in solo requiescunt quum reddit famulus, gladium et amphoram deferens. Oliverius genuflectens prope Rolandum cyathum offert. Famulus, temporis momentum nactus, imperatorii nepotis caput amputare aggreditur; sed Oliverius, nutum inopinatum ratus, pugno praevalido illum in terram deicit. Redintegratur itaque pugna; at ecce prodigium in caelo, nubes candida, quae bellantes dirimit, eosque inter angelus apparet iubens: « Sat honordatum: cavete ne iterum ad arma descendatis; Deus enim ipse vos prohibet. Profiscendum vobis in Iberiam; ibi contra infideles virtutem vestram experiamini ». Tunc mutuo amplexu unus alteri alligatur atque ad invicem mutuam fidem quamdiu vivant despondent, pauloque post ipso imperatore adstante, Aldae, candidae puellae, Rolandique, invicti iuvenis, nuptiae celebrantur. Superveniunt attamen repente missi nuntiantes Arabes, ex Massilia prefectos urbe, inferiorem Galliam ferro et igne pessum dare. Rolandus itaque annulo Aldam sibi iungit, quae sponsum vicissim vexillo candido donat, unaque cum Caroli copiis Iberiam versus statim profiscitur.

Post haec Rolandi celeberrima cantu Nicola sequitur, quae cladem ad Montem Asperum refert, ipsamque principis mortem.²

I. ANTONELLI.

DE NOSOCOMIIS¹

Paupertatem et abstinentiam arctissime servari leges nosocomiorum praecipue iubebant; nam ut loquebantur Hierosolymitana statuta, « dum infirmus et pauper vestibus et cibo eget vosne qui eum hospitio accipitis luxuriose vivetis? » Iubebant quoque infirmum aut pauperem vix ingressum hospitium sua peccata confiteri, deinde communione sacram refici, postea ad lectum duci. Cibum ei cum caritate afferendum suadent, pauperesque dominos loci vocant. Dominicis diebus vero post cantum Epistolae et Evangelii supplicatio per nosocomium ducebatur et infirmorum lectuli aqua lustrali circum aspergebantur. Pariter lex erat ut infirmis, quidlibet petiissent, traderetur, dummodo ne valetudo eorum damnum pateretur; unde fabula de Saladino rege orta est. Qui narratur Hierosolymae sub aegrotantis veste in nosocomium acceptus sibi pedem equi Magni Magistri petiisse. Enecatur equus nobilissimus, affertur pes, tantaque liberalitate Saladinus perculsus, sese revelat.

Patientia adsistentibus ministris maxime legibus commendatur; de cibis multa carentur, optima vero de lectulis ac de linetaria re. Infantibus et puerulis nonnulli semper straticuli parati erant.

Splendida saepe erat aedificiorum facies et ornatus, status divites saepe aulae ut aegrotantium oculi laetificantur; coquina et vitrinum et aquarium remotis in aedibus

² Cfr. *Almae Romae* fasc. mens. Ian. MCMXXXIX.
¹ Cfr. fasc. sup.

collocabantur. Numerus autem recipiendorum aegrotantium plerumque non praefiniebatur; domus enim, — dicebant leges, — pauperum est atque idem omnes ius eam incolendi habent. Quinimo ex multis nosocomiis ostiarii interdum mittebantur ut per urbem aegrotos quaererent, quos suum ad hospitium adducerent.

Distinctae vero semper erant leprosorum aedes, quae « Lazarus domus » vulgo appellabantur. Sed leprosis nulla erat medicina, quocirca ad id tantum eorum domus constituebantur, ut a reliquo populo seingerentur, ne pessimum contagium diffundederetur.

Amentium tantum hospitia perraro condebantur; mentis enim morbi non ita frequentes apparent ut hodie accidit; quod si qui furentes essent, ferrea lege heu! in vincula coniecti miserrimam vitam trahebant.

X.

Epistolare sociorum commercium¹

Amplissimo Viro Doctori JOSEPHO FORNARI
pax et bonum.

Multis mihi curis distento, tandem tempus optatissimum adfuit, quo Tibi tuisque *Almae Romae* Collegis, de beneficiis in me assidue collatis ampliores gratias agerem et haberem. Quae alias Tibi significavi, ea apertissime confirmo; a me scilicet tuum latinitatis praeconium, in docendi officio et munere fungendo, magistri loco habitum et haberi, cum tantum mihi prosit, quantum discipulis, quibus legendum committo. Quapropter haec mihi dicenti singuli praesentes adsunt, inque mea verba, quem

¹ Diu ancipiti animo fuimus utrum has litteras, tanta erga nos humanitate redundantes, ederemus: insolenti enim et inani ostentatione ab aliquo coargui posse videbamus. Quum vero, honorificis verbis sepositis, de argumentis maxime momenti in iis agatur, quaeque acerrimam et attentissimam cogitationem mereantur, deliberatum nobis est eas in lucem proferre. Amplissimas autem gratias clarissimo atque urbanissimo earum scriptori et habemus et referimus. - A. R.

nativum candorem, quam amabilem gratiam sui in me voluntatem significantes, praestant, ingere velim; sed, fatebor enim, non chorda sonum reddit, quem vult manus et mens.

Ceterum non inde tantum tuae gravis doctrinae fructus percipiunt: uberiore sane colligunt, quum illa tua «*Communia vitae*» mecum accuratissime versant. Copiosa illa verborum et dictionum supellex, rerum varietate conspicua, selectionis diligentia opportunissime utique congesta et distributa, quam, me dictante, in ordinem digerunt, tam abunde ab iis usurpatur, ut eam perdiscere, totam, diutina exercitatione, complecti, suamque, dixerim, propriam facere, potius quam molestum pondus, periundus sit labor et studium. Quam integrum et germanam latinitatem sapiat tantus ille sapientiae apparatus, qua doctrina, planaque discendi et docendi via et ratione eniteat, ipsimet videre licet, quum, in alumnorum scriptis emendandis, non modo quae ad ubertatem, sed ad formam quidem dicendi multum conferant, suppeditant: unde fit, ut latina oratio quadam sua venustate exornetur. Quum optimum, hisce diebus, typis committere habeatur quod, nullo negotio, passim undique de promptum acervatum colligitur — librorum enim, ad scholae usum, qui alii ex aliis quodammodo nascuntur, doctissimi auctores nihil aliud plerumque nisi de novitate laborant, atque non raro in suas res alienas conferunt, sibique adsumunt — Tibi tanti probatissimi studii et laboris praemium sit, haud contempnendum confido, quod magister, siquidem ad grandiorum aetatem proiectus, disciplinæ usu non exiguo praeditus, tribuit: tuum opus profecto praeter cetera eiusmodi, adeo praestare, eaque post se tantum reliquere, ut nullum aliud cum illo contendere queat. Omnino sane tuum esse affirmo, prorsus tuum iudico; eoque vehementius id profiteor, quum plane noverim omnes nostras laudes tui animi modestia, quam sequitur pervaigilans silentii studium, superari.

Si quid vero mihi, qua sum tenuitatem, annotare fas sit, ea tantum desiderari dicam, quae ad res religiosas spectent, quas e tenebris, ubi iacent, evocandas et in usu quotidiano itidem collocandas censeo. Nego ullum esse librum, quem discipuli tractant, in quo principem locum non obtineant falsi illi et innumeri dii, quibus veterum fabulae decorantur. Ubinam enim Deus

noster? In occulto latet, eoque minus incedit triumphans Rex regum, Qui semel oblatus in Cruce, in altari quotidie immolatur, unde divina Corporis dape, suavissima potionē Sanguinis, nos secum arctissime copulat in vinculo caritatis. Ubinam tandem renidet, sole splendor, splendidissima Mater, sive concinunt angelī, sive beatitate radiantes gestiū caelitum chorū? Omnibus hoc studium, eademque, pene dixerim, voluntas, nubibus obtegere caelum. Quod, si in suum quisque auctor librum verba, dictiones, animadversiones, quae ad nostram sanctissimam fidem respiciant, affatim induceret, discipuli aqua non haererent, quum de rebus divinis, de caerimoniis aliquid sive dicendum, sive latine conficiendum iis magistri committunt. Quum improviso fato suo cessit, suavissimus nobis et numquam satis illacrimandus, Pius XI, Pontifex Maximus, mihi acerbissimo dolore perculso, quae apte ad rem facerent, verba, sensa, ipse color, ut de Eo minus indigne dicerem, undenam deducenda fuere? Ex aurea nostra *Alma Roma!* Ecquid aliunde derivasse, quod tanta pietate, filiali observantia, decore, admirandam Sancti Patris imaginem proponeret, qui, totam vitam, nullis intermissis precibus, laboribus, curis, ut pax Christi in Christi regno vigeret, summa navitate contendit? Qui Deo Italiam restituit, qui denique, atrocissimi belli novo impendente periculo, tanti discriminis averruncandi causa, seipsum Deo ultro piaculum vovit? Sacris et divinis rebus nihil, aut non multum huc usque consultum est, nisi forte optime prospexere qui totum Olympum accitum in scholis habitudine curaverint. Nonne potius fuit, Italiae nunc fatis et institutis renovatis, obsoletam illum materiem et tritam mutare, aliamque introducere, quae melius cum iuvenum pietate, viataeque moribus et ratione consentiret, eademque porro adiumento esset magistris, qui hoc primum sibi studium ponunt, ne quod fidei et caritatis lumen e sinu matris suixerint, primo hebetans nutet, languescat dein, postremo miserime extinguitur? Quae contra verborum copia industrie congesta, atque, magnam partem — recte an perperam doctissimi viderint — recens, ad tyronum usum, parta, ut ludi gymnici, motusque corporum apprime exprimi et ornata proferri valeant. An nostro aevo non nisi de tybiis agitur? «Non in tybiis viri beneplac-

titum erit Ei» psallamus concordes! Haec librorum moles quum iuvenum clamores faciant, senibus tamen non probantur. Nostras aures feriunt quae omnes, et illi, praeter ceteros, qui studiorum et humanitatis causae praesunt, ad satietatem, uno ore, clamitant; hoc enixe elaborandum esse, ut schola ad absolutissimam sese communis hominum vitae formam referat. Curnam nihil, omnino nihil, in libris nostris, de religionis ritu? Atqui adolescentuli tempora adeunt, sacrī intersunt, pias pompas sequuntur frequentes, plene fundunt de pectorē cantus, divina Synaxi preefervidi, ut caelestia captent, reficiuntur! Quam multa, mecum ipse reputo, cognoscenda, addiscenda, quae, cum alacri magistrorum vigilantia et diligētia, domestica flant, in mediis animis et medullis haerent, multumque adiuvent ad fidem confirmandam, et pietatem refovendam. Quae omnia, e contrario, licet communia vitae, si discipuli, suo marte, persequantur, in arena aedificant; et lexicis enim, vel optimis, nullam in rem verborum, formularum munditiam et copiam deducere possunt, quibus, per iter insuetum et plurimis arduum, opportune utantur. Tantae tenuitati, pro suis viribus, magister subvenit. Huiusmodi exercitationum praestantium, quarum utilitas magnitudinem perspicit, nullo pacto, sibi neglegendam patitur. Quid enim prohibet, quominus interdum schola templi decus et maiestatem referat? Quo gaudio magistri animus perfunditur, resque nempe opportunitissimae, singulis fere horis, dantur, quum, sensim nescio, an improviso — Deum intus alloquenter audit — id consequitur, ut ex humanarum litterarum palaestra in hoc divinae doctrinae sacrarium, aulentis innocentiae, aestuantis pietatis perfugium, aliquando discipuli secedant, secum Christi militiae stipendia facere gaudentes. Praeceptor autem, nec raro, — memet primum in numero colloco — in salebras incidit, utpote qui haud frequenter in his rebus ipse versatur. Libris in hac provincia caremus: quando tandem edentur?

² In hoc doctrinae genere non parum mihi adiumenti attulere nostri doctissimi et candidissimi Sylvii Romani scripta, quae sunt: «De hodiernae vitae ratione renovanda meditationes». Est in adolescentum deliciis illa suavissima *Mystica Antenna*. Cui gratissimo hoc votum sumo, ut de illa re, quoctius calamo dimittat habenas. Ornate et castigate dicendi

Virum haec res postulat, non infitior, sed habeo. Tute, tanto labore haud impar, huic scholae necessitati consulas velim: ea doctrina conficias, quam summa sedulitate necnon diutino studio conquisitam, in rebus hac gravioribus, quotidiana consuetudine, scita et graviter adhibere soles. Tum religio et in politioris humanitatis disciplina, quem locum et dignitatem sibi iure vindicat, obtineret.

Ne vero hanc epistolam in volumen transferam, neve, plus quam necesse sit Tibi temporis arripiat, aut absona ista vere praecipientis potius, quam rem tecum considerantis videatur, quae dixi et suadere sum ausus tanti facias ore, quanti mea interest, qui, quum bonarum artium magister iam consenserim, tamen, quoad stare cogar in acie, stipatus «*studiis iuventutis*», nihil praetermittere censeo, quin scholae nobilissimam causam agam. Quae si respexeris, idque novum tuae pietatis et doctrinae opulentissimum munus magistris et discipulis donaveris, illud frugiferae caritatis vinculum adiuvabis, quo, nosmet alii alia ratione consipiremus, ne unquam postea nostrum communem Patrem querentem audiamus, quod «quae animi ornamenta, nobilitatem, observantiam, humanitatemque redolent, ea minus commendantur». Tanti Pastoris et Magistri imagini oculis inhaerens, quam vehementissimas preces admoveo, ut, quae sapientiae et caritatis lumina — oracula videntur — Ille hominibus undique terrarum pandit, quem pietatis rivum ex animo, ore plenissimo fundit iuventus nostra certatim sumat, hauriat, nunquam adeo satiata, ut ardentius concupiscere non quaerat.

Utinam ne meis litteris Tibi obstrepere sim ausus! Sin autem, mihi ignoscas quaequo: secessus est natura loquacior; loquacissima vero, sic teneto, quum, praevalida fide instructa et munita benefactorum vitam, operam, resque omnes caelestium munerum superno Datori instanter commendat.

«Annales» exemplum ad imitandum habemus. Docent enim res publicas et privatas, nostras et peregrinas, omnia denique quae, sua quadam novitate a latino dicendi genere primo abhorre videantur, ea subtleri explicari et ad latinam orationem ample elateque accommodari posse.

Tanti nominis *Almae Romae Scriptores* cum Cicero alloquar: «Isti enim nos plerumque ipsi docent, ut non desideres planius dici».